

A Review and Critique on Viewpoints of the Subcontinental Qur'anicists on Zakat

Hossein Khakpour¹ | Abdul Majid Zell'Narouyi² | Gholamreza RazaviDoost³

1. Corresponding Author: Associate Professor of Quranic and Hadith Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran, Email: dr.khakpour@theo.usb.ac.ir
2. Master student of Quranic and Hadith Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.
3. Instructor of Quranic and Hadith Sciences, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

Article history: Received 26 December 2018; Received in revised form 27 October 2021; Accepted 30 October 2021

Abstract

The tradition of the Prophet (pbuh) after the great Qur'an has been the most credible and reliable criterion for extracting the precepts(laws) of religion. From the very beginning, due to following the Prophet and through perseverance, Muslims extracted the religion's precepts and therefore there was no division and differentiation among Muslims in religion's precepts. Over the recent two centuries, some dissidents (Quranists) With tendency to their opinions and disrespect for the tradition(Sunnah), differed in all religion's precepts including Zakat. However, there have been reports of Quranicism in the first and second centuries of the AH. The present article uses a descriptive-analytical method to express and criticize the Quranists' reasonings about Zakat based on Qur'an's verses and it concludes: The Quranists, by denying the authority of tradition and the tendency to their opinions and rationalism, have tried to comment the Qur'an's verses subjectively according to their opinions, challenged the Zakat laws and they giving up the Quran's credited evidences directed to subjective and justificational interpretations based on argumental intellect.

Keywords: Qur'anicist, Subcontinental, Zakat, Denial of Sunnah

1. Introduction

Although the extreme Qur'anicism is emerging and the result of some modernism movements in the past two centuries, the background of the thought of Qur'anic sufficiency can be related to during and after the demise of the Prophet (PBUH) (Khakpour et al., 1396: 70). Bukhari and Moslem's report on opposition to the writing of hadith on the eve of the death of the Messenger of God and the words of the second caliph to justify this opposition (... according to the book of God) (Bukhari, 1400 AH, vol. 1, p. 54) confirms this. After the demise of the Holy Prophet (PBUH) in the first century AH, evidence has emerged that there are traces of the sufficiency of the Qur'an and disregard for tradition in the knowledge of religion. Quraysh's opposition to Abdullah ibn Umar ibn As for writing the hadiths of the Prophet (PBUH) (Khatib Baghdadi, 2016 AH, p. 80) and Sunni's report on the prediction of the companions' opposition to the Sunnah of the Prophet (PBUH) in the hadith of Erika (Neysabouri, 1420 AH, vol. 1) P. 191; Sajestani, 1410 AH, vol. 4, p. 200) are signs that some companions did not believe in the authenticity of the Prophet's tradition. In such hadiths, the Messenger of God (PBUH) states: It will not be too late for some people to lean on the thrones and claim the sufficiency of the Qur'an and the lack of need for the Sunnah of the Prophet. After political movement of caliphs, It is attributed to the deniers of the tradition (Shafi'i, 1403 AH, vol. 7, p. 28). Some of them have been considered as a tribe of the Mu'tazilites of Basra (Khezri, 1373 AH, p. 185; Saba'i, 1405 AH, p. 148) and a number of Kharijites of that era (Elahi-Bakhsh 1409 AH, p. 95; Azami, 1401 AH, vol. 1, p. 23). Ibn Qutaybah goes on to mention a number of people who consider the tallow and skin of pigs to be

halal because the Qur'an only mentions the sanctity of its meat (Ibn Qutaybah, 1405 AH, p. 59). In the eighth century, this thought dominated, too (Shatebi, 1423 AH, p. 679). In the thirteenth century, this thought emerged as an organized and coherent flow in the Indian subcontinent and some Islamic lands (Khakpour et al., 1396, 71). Hafiz Aslam Jarajpour and Ghulam Ahmad Parviz are among the theorists of the Qur'an in the Indian subcontinent in the contemporary period. One of the topics Quranists tended to voting is Zakat. The present study is an attempt to analyze and critique their views based on Quranic verses.

Research questions:

1. What is the viewpoints of Quranists on zakat and its rules?
2. What are the problems on the thought of Quranists?

1.1. Research Methods

The present research has been done by descriptive-analytical method with Quranic-narrative approach. NOORMAGS) and other databases. In analyzing the data, first the view points of Quranists from the original sources on the issue of Zakat are collected and then their viewpoints on Quranic verses with arguments from the original sources of Sunnis and Shiites have been criticized and evaluated.

2. Discussion

The Qur'anists disagree on zakat; Most of them have criticized the hadiths and narrations of Zakat and some of them have reflected on it and tried to provide an alternative to what they have criticized. Abdullah Jakralavi did not say anything clearly about the quorum of zakat, the time of obligatory zakat and whether zakat is obligatory every day or every month or every half year, and only about the amount to be given to the poor and needy. It is necessary to have spoken. According to him, zakat is one tenth of property, whether it is the product of work and trade or the product of agricultural land, giving this one tenth as zakat is obligatory. The followers of Balagh al-Qur'an have said about the common quota of zakat: "The jurisprudential quorum of zakat is reminiscent of the capitalist system and has nothing to do with the Qur'anic system. Khajeh Ahmad al-Din says about the time of payment of zakat: "A person who receives a salary, we should receive zakat from him on the day of receiving his salary ... and there is no need to wait for a year and such an expectation also has a benefit.

The Qur'anic view of Zakat can be summarized in the following four areas. 1- The amount of zakat with the founder of the sect of Ahl al-Dhikr and the Qur'an and the followers of the sect of Balagh al-Qur'an is to give one tenth of the cash and agricultural products. 2- The amount of zakat for the later Qur'anists is property that is in excess of need. 3- Zakat has no quorum at all. 4- According to Parviz and the followers of Balagh Al-Quran, whenever the government rules only according to the Quran, the duty of paying zakat is transferred from individuals to the government.

Criticism of this view can be said: Belief in zakat on property in the religion of Islam is an integral part of religion and one of its necessities to the extent that denying it leads to denying the principle of religion, and denying it is considered infidel. It is specified by the Prophet of Islam (PBUH); it is the consensus of all Muslims. The biggest mistake of the Qur'an is to violate the verses of the Qur'an. Including verse 7 of Surah Al-Hashr. Because in this verse, he asks the Muslims to do what the Prophet of God, peace and blessings of God be upon him, said. On the other hand, the Qur'an often states the general rules and regulations and the explanation of its details is left to the Messenger of God (PBUH) (Nahl; 44). For this reason, the Qur'an does not deal with the details of prayer, zakat, Hajj, etc., for example, how many rak'ats of daily prayers should be recited, or when and with what quorum zakat should be paid, is not mentioned in the Qur'an, but in the life of the Messenger of God (PBUH) is determined by conditions such as a certain quorum and the passage of one year. The Qur'an's opinion on how to perform this duty is quite obvious. Some of the Qur'anic thoughts and doubts, such as the theory of delivering the means of production to the government and the idea of paying zakat every day, are not worth criticizing and become clear to the reader. Because the believers of this view have not provided any evidence from the Qur'an to prove their claim.

3. Conclusion

The Qur'anic scholars, just as they have expressed their views on many issues such as prayer and fasting, have also been caught in the debate on zakat in extracting the religious details from the Qur'an. Tenth is considered in general property, agriculture and industry and it is said that God in verse 65 of Anfal considers the ratio of the number of Mujahideen believers to infidels as one tenth and in verse

111 repentance from jihad with wealth along with jihad with life and the body has mentioned; Therefore, the legal quorum of zakat on property, which is a kind of almsgiving and spending, will be one tenth. This misinterpretation of the verses of the Qur'an indicates the extremist view of this flow to the role of the Arabic language of the Qur'an in interpretation or the same (trust in the Arabic word in the description of the contents). It is noteworthy that these terms have a history in the culture of the Arabs and previous religions, and despite this, their quality has been distinct in Islamic law. Therefore, the Prophet (PBUH) has considered his practical method in tasks such as zakat, prayer, etc. as a model for believers.

4. References

The Holy Quran

- Abdul Baqi, Muhammad Fuad. (1995). **The indexed dictionary of the words of the Holy Qur'an**; In the footnote of the Holy Qur'an. 1 c. Tehran: Islamic.
- Al-Bayan Magazine**. (1951). Lahore, Al-Amr tasriyah.
- Arshi, Mohammad Hussein. (1975). **Quran Si Quran Tak**, Lahore: Nami Publication.
- Azami, Mohammad Mustafa. (1966). **Darajat fi Hadith al-Nabawiyyah al-Sharif and Tarikh Tadwineh**, Riyadh, Riyadh Publication.
- Azdi, Abu Dawud Ibn Sulayman Ash'ath. (n.d.). **Sunan Abi Dawood**, Beirut: Dar al-Fikr.
- Bukhari, Muhammad ibn Ismail. (1400AH). **Al-Jame 'Al-Sahih**, Beirut: Dar Al-Ihya Al-Tarath Al-Arabi.
- ElaHibakhsh, Khadem Hussain. (1409AH). **Al- Quranun wa Shobahatehem Haul Al- Sunnah**, Al-Ta'if: Al-Siddiq Library.
- Haskani, Obaidullah ibn Abdullah. (1411AH). **Shavahed Al- Tanzil Li Ghavaid Al- Tafzil**, Ministry of Culture and Islamic, Printing and Publishing Institute - Iran - Tehran.
- Horr Ameli, Muhammad ibn Hassan. (1409AH). **Vasayl Al-Shiah**, Aal Al-Bayt Institute, Qom.
- Ibn Abi Hatim, Abdul Rahman Ibn Muhammad. (1419AH). **Tafsir Al-Quran Al-Azeem** (Ibn Abi Hatim), third edition, Nizar Mustafa Al-Baz Publication, Riyadh.
- Ibn Hajar, Ahmad Ibn Ali. (2001). **Fath al-Bari Sharh Sahih al-Bukhari**, Cairo: maktabah, Salafi.
- Ibn Qutaybah, Abdullah. (1405AH). **Tavil Al-Mokhtalef Al-Hadith**, Beirut.
- Ibn Umar, Ali. (1966). **Sunan al-Dar Qatani**, Cairo, Dar al-Mahasin Press.
- Ibn Zakaria, Abu al-Hussein Ahmad ibn Farsi. (1404AH). **Mojam Al- Maghayees Al- Loghah**, Qom, Islamic advertisements Office.
- Jakralwi, Abdullah. (1906). **Tarjomeye Al- Quran Bi Ayat Al-Furqan**, Setim Islamic publication, Lahore.
- Jakralwi, Abdullah. (n.d.). **Masaleh of Zakat**, Office of Quranic Propagation, Publication.
- Khakpour, Hossein. (2012). Modernist Currents in Continental India, **Journal of Subcontinent Reseaches**, 4(11).
- Khakpour, Hossein., Zell'Narouyi, Abdul Majid., RazaviDoost, Gholamreza. (2017). Critique and Study of the Subcontinental Quranists' Opinions on Prayer, **Subcontinent Reseaches**, 9(30).
- Khatib al-Baghdadi, Ahmad Ibn Ali. (2016). **Taqid al-Al-Ilm**, research: Yusuf al-Marashli, Beirut al-Al- Ihya al-Sunnah al-Nabawiyyah, Publication.
- Khezri, Mohammad. (1373AH). **Tarikh Al- Tashri Al- Islami**, Cairo, Al-Istiqamah Publication.
- Maqbool Ahmad, Sayed. (1952). **Motalee Al- Hadith**, Ilahe Abad of Hindustan, Abbas library.
- Mazrou'a, Mahmoud Muhammad. (2005). **Shobahat Al- Quraniin Haul Al- Sunnah AL- Nabawiah**, The Al- Tawhid Group,
- Najafi, Saheb Al-Jawaher, Muhammad Hassan. (1404AH). **Jawaher Al- Kalam fi Sharh Sharaye Al- Islam**, Seventh edition, Dar Ihya Al- Torath Al- Arabi, Beirut, Lebanon.
- Nishapuri, Muslim. (1420AH). **Sahih Muslim**, Beirut: Dar Ihya Al- Torath Al- Arabi.
- Parviz, Gholam Ahmad. (1978). **Quranic Laws**, Lahore, Brentenk Scientific Publication.
- Parviz, Ghulam Ahmad. (1373AH). **Qurani Faisali**, Lahore, Ashraf Publication.
- Ragheb Isfahani, Hussein Ibn Mohammad. (1373AH). **Mofradat Al- Alfaz of Quran**, Mortazavi, Tehran.
- Razi, Fakhreddin. (n.d.). **Al-Tafsir Al-Kabir**, Tehran, Publication of the Scientific Book.
- Saba'i, Mustafa. (1405AH). **Al- Sunnah Wa Makanateha**, Beirut: Islamic School.
- Sajistani, Abu Dawud Sulayman ibn Ash'ath. (1410AH). **Sunan**, Beirut, Dar al-Fikr.
- Sanaani, Abdul Razzaq Ibn Homam. (1411AH). **Tafsir Al-Quran Al-Aziz Al-Moasama Tafsir Abdul Razzaq**, Dar Al-Marafa - Lebanon - Beirut.
- Shafi'i, Muhammad ibn Idris. (1403AH). **Kitab al-Alom**, Beirut, Dar al-Fikr.
- Shatibi, Ibrahim Ibn Musa. (1423AH). **Al- Mowafeghat Fi Osoul Al- Shariah**, Beirut, Dar al-Kotob al-Arabi.

- Sobhi, Mansour, Ahmad. (2006). **Al-Quran wa Kafa Masdar al-Sharia Al-Islami**, Beirut: Al-Arabi Publishing Institute.
- Tabarsi, Fazl Ibn Hassan. (1993). **Majma Al-Bayyan fi Tafsir Al- Qur'an**, Tehran: Nasser Khosrow Publications.
- Tabatabai, Mohammad Hussein. (1995). **Al-Mizan**, translated by Seyyed Mohammad Baqer Mousavi, Qom: Teachers Association.
- Tavassoli, Mohammad Ismail. (2007). **Zakat and its effect on economic growth and development**, Research Institute of Hauzeh and University.
- Timimi, Yahya bin Salam. (1425AH). **Tafsir Yahya bin Salam Al-Timimi Al-Basri Al-Qirwani**, Dar Al-Kotob Al-Almiyah, Muhammad Ali Bayzun Publications - Lebanon - Beirut.
- Toreihi, FakhrAl-din. (1408AH). **Majma Al-Bahrain**, Publishing office of Islamic Culture.
- Tusi, Muhammad ibn Hassan. (n.d.). **Al-Tibyan fi Tafsir AL- Qur'an**, Dar Al-Ihyaa Al-Torath Al-Arabi - Lebanon - Beirut.

Cite this article Khakpour, Hossein., Zell'Narouyi, Abdul Majid., RazaviDoost, Gholamreza. (2024). A Review and Critique on Viewpoints of the Subcontinental Qur'anicists on Zakat. *Journal of Subcontinent Researches*, 15(45), 93-106. DOI: [10.22111/jsr.2021.28150.1881](https://doi.org/10.22111/jsr.2021.28150.1881)

نقد و بررسی دیدگاه قرآن‌گرایان شبه‌قاره پیرامون زکات

حسین خاکپور^۱ | عبدالمجید ظل نارویی^۲ | غلامرضا رضوی دوست^۳

۱. نویسنده مسئول: دانشیار علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران، ایمیل: dr.khakupour@theo.usb.ac.ir
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
۳. مربی علوم قرآن و حدیث، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

چکیده

قرآن کریم و سنت پیامبر و امامان معصوم علیهم‌السلام دو منبع اصلی استخراج احکام دین هستند. مسلمانان ابتدا در این مسئله اختلافی نداشتند؛ اما پس از ارتحال آن یگانه دوران، عده‌ای ندای کفایت قرآن سردادند و این تفکر تا عصر کنونی با فراز و فرود ادامه یافت. در دو قرن اخیر برخی قرآن‌گرایان با گرایش به رأی و بی‌اعتنایی به سنت، در احکام دین از جمله زکات اختلاف کردند؛ هرچند گزارش‌هایی نیز مبنی بر قرآن‌گرایی در قرن اول و دوم هجری ارائه شده است. نوشتار حاضر با روش توصیفی-تحلیلی به طرح و نقد استدلال‌های قرآنیون درباره زکات از آیات قرآن پرداخته است و نتیجه می‌گیرد: قرآن‌گرایان با انکار حجیت سنت و گرایش به رأی‌گرایی و عقل‌گرایی افراطی دست به برداشت‌های ذوقی از آیات قرآن کریم زده، احکام زکات را به چالش کشیده و با دست‌کشیدن از ظواهر معتبر قرآنی به تأویل جهت‌دار و توجیه رأی‌مدارانه روی آورده‌اند.

واژه‌های کلیدی: قرآن‌گرایان، شبه‌قاره، زکات، انکار سنت.

۱- مقدمه

جریان قرآن‌گرایی افراطی نوظهور و حاصل رویکرد بخشی از جنبش‌های نوگرایانه در دو قرن اخیر است؛ اما پیشینه تفکر قرآن‌بسندگی را می‌توانیم در دوران پس از رسول‌الله (ص) بدانیم (خاکپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۰). در قرن اول هجری شواهدی بر بروز رگه‌هایی از جریان قرآن‌بسندگی و بی‌اعتنایی به سنت در شناخت دین گزارش شده است. مخالفت قریش با عبدالله بن عمر بن عاص برای نگارش احادیث پیامبر (ص) (خطیب بغدادی، ۱۳۹۵: ۸۰)، گزارش اهل سنت درباره پیش‌بینی مخالفت‌های صحابه با سنت پیامبر (ص) در حدیث اریکه (نیشابوری، ۱۴۲۰، ج ۱: ۱۹۱؛ سجستانی، ۱۴۱۰، ج ۴: ۲۰۰)، گزارش بخاری در مخالفت با نگارش حدیث در آستانه رحلت رسول خدا و سخن خلیفه دوم در توجیه این مخالفت (...حسینا کتاب‌الله) (بخاری، ۱۴۰۰، ج ۱: ۵۴). نشانه‌هایی از باورنداشتن برخی صحابه به حجیت سنت پیامبر است. پس از حرکت سیاسی خلفا، در کتاب شافعی بابی به منکران سنت اختصاص داده شده است (شافعی، ۱۴۰۳، ج ۷: ۲۸). برخی آن‌ها را طایفه‌ای از معتزله بصره (خضری، ۱۳۷۳: ۱۸۵؛ سباعی، ۱۴۰۵: ۱۴۸) و شماری خوارج آن عصر دانسته‌اند (الهی‌بخش، ۱۴۰۹: ۹۵؛ اعظمی، ۱۹۶۶، ج ۱: ۲۳). در ادامه ابن‌قتیبه از شماری یاد می‌کند که بیه و پوست خوک را به آن دلیل که در قرآن فقط از حرمت گوشت آن سخن به میان آمده است، حلال می‌شمارند (ابن‌قتیبه، ۱۴۰۵: ۵۹)، در قرن هشتم نیز ابن‌اندیشه وجود داشت (شاطبی، ۱۴۲۳: ۶۷۹). در قرن سیزدهم، این تفکر

مطالعات شبه‌قاره، دوره ۱۵، شماره ۴۵، ۱۴۰۲، صص ۹۳-۱۰۶.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۸

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۰۵

استناد: خاکپور، حسین؛ ظل نارویی، عبدالمجید؛ رضوی دوست، غلامرضا. (۱۴۰۲). نقد و بررسی دیدگاه قرآن‌گرایان شبه‌قاره پیرامون زکات،

مطالعات شبه‌قاره، ۱۵(۴۵)، ۹۳-۱۰۶.

DOI: [10.22111/jsr.2021.28150.1881](https://doi.org/10.22111/jsr.2021.28150.1881)

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

© نویسندگان

به‌عنوان جریانی سامان یافته و منسجم در شبه‌قاره هند و برخی از سرزمین‌های اسلامی سربرآورد. سرسید احمدخان هندی، چراغ علی، عبدالله جکرآلوی، احمدالدین امرتسری، حافظ اسلم جراجپوری و غلام احمد پرویز در شبه‌قاره هند از جمله نظریه‌پردازان قرآنیون در دوره معاصر به شمار می‌روند. یکی از مباحثی که قرآن‌گرایان در آن دچار رأی‌گروی شدند، مسئله زکات است که از این رو مقاله حاضر به تحلیل و نقد نظرات آن‌ها براساس آیات قرآن می‌پردازد.

۱-۱- بیان مسئله و سؤالات تحقیق

اندیشه افراطی به قرآن در شبه‌قاره گسترش یافت. به پندار این جریان، بر پیامبر (ص) وحی‌ای غیر از قرآن نشده و برای هیچ سخنی غیر از سخن قرآن حجتی نیست (صبحی منصور، ۲۰۰۶: ۳۵؛ مزروعه، ۲۰۰۵: ۵۵).

در مقایسه اللغه آمده: «زاء و کاف و حرف معتل اصلی است و دلالت بر نما و زیاد می‌کند» (ابن زکریا، ۱۴۰۴: حرف‌الزاء). در مفردات راغب (راغب اصفهانی، ۱۳۷۳) آمده: «اصل زکات نمو و رشد حاصل از برکت خداوندی است. در مجمع‌البحرین (الطریحی، ۱۴۰۸: ۲۸۳) آمده: «در اصطلاح شرع، زکات صدقه خاصی است که به اصل شرع اندازه‌اش مشخص شده است. هم در مال است و هم در ذمه، برای اینکه آن دو را پاک کند (توسلی، ۱۳۸۶). در قرآن کریم واژه زکات ۳۲ بار و لفظ صدقه و صدقات ۱۲ بار آورده شده است (عبدالباقی، ۱۳۷۴: ۴۲۰-۵۱۵).

با توجه به اهمیت مسئله زکات و بررسی برداشت‌های متفاوت قرآن‌گرایان از آن، هدف پژوهش پیش‌رو یافتن پاسخ سؤالات زیر است.

۱- دیدگاه قرآن‌گرایان درباره زکات و احکام آن چیست؟

۲- چه اشکالاتی بر اندیشه قرآن‌گرایان وارد است؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف پژوهش بررسی و تحلیل اندیشه‌های قرآن‌گرایان شبه‌قاره پیرامون موضوع زکات و بیان کاستی‌های دیدگاه آن‌هاست. با توجه به نفوذ فرقه‌های نوظهور در جهان اسلام و تلاش دشمنان خارجی برای ضربه‌زدن به اسلام، شناخت و بررسی دیدگاه قرآن‌گرایان شبه‌قاره می‌تواند ناآگاهان را آگاه و صاحب‌نظران را به تأمل بیشتر در نظرات آن‌ها سوق دهد.

۱-۳- روش کار

پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد قرآنی-روایی صورت پذیرفته است. روش گردآوری مطالب به شیوه کتابخانه‌ای و با استفاده از بانک‌های اطلاعاتی از جمله بانک نشریات کشور (MAGIRAN)، بانک نشریات جهاد دانشگاهی (SID)، نورمگز (NOORMAGS) و سایر بانک‌های اطلاعاتی است. در تحلیل و بررسی داده‌ها ابتدا نظرات قرآن‌گرایان از منابع اصیل، پیرامون مسئله زکات گردآوری شده و سپس دیدگاه‌های آن‌ها پیرامون آیات قرآن با استدلال از منابع اصیل اهل سنت و شیعه مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته‌است.

۱-۴- پیشینه تحقیق

تاجایی که نگارنده بررسی کرده، تاکنون کتاب یا پایان‌نامه‌ای مستقل پیرامون موضوع مورد بحث نوشته نشده‌است. در مقاله توسلی (۱۳۸۶) زکات و اثر آن بر رشد و توسعه اقتصادی اشاره شده‌است. خاکپور و همکاران (۱۳۹۶) دیدگاه‌های قرآن‌گرایان شبه‌قاره پیرامون نماز را بررسی کرده‌اند. برخی اندیشمندان (الهی‌بخش، ۱۴۰۹؛ مزروعه، ۲۰۰۵) به معرفی قرآنیون و طرح کلی شبهات آن‌ها درباره سنت می‌پردازند. مقاله «جریان‌های نوگرا در شبه‌قاره هند و...» (خاکپور، ۱۳۹۱) آسیب‌های این اندیشه را بر پیکر اسلام بیان می‌کند؛ اما تمرکز نوشتار حاضر، طرح دیدگاه قرآنیون پیرامون مسئله زکات و سپس نقد این دیدگاه‌هاست که از این نظر دارای رویکردی نوین است.

۲- مهم‌ترین فرقه‌های قرآنیون

لازم به ذکر است، هم‌اکنون چهار شاخه اصلی قرآنیون با نام‌های متفاوت در شبه‌قاره فعال هستند: **اهل القرآن**: عبدالله جکرآلوی مؤسس آن است. پیروان او با نام «أمت مسلم، أهل الذکر و القرآن» فعالیت می‌کنند. مقرر آن‌ها در «دارالقرآن سمن‌آباد لاهور» است (الهی‌بخش، ۱۴۰۹: ۵۸).

الأمت الإسلامية: مرکز اصلی این فرقه در لاهور قرار دارد. خواجه احمدالدین امرتسری پیشوای این فرقه مؤلف «معجزة القرآن»، «تفسیر بیان للناس» و... است (عرشی، ۱۹۷۵: ۱۵).

طلوع الإسلام: این فرقه را غلام احمد برویز (۱۹۸۵-۱۹۰۳م) ایجاد کرد. وی با نشر مجله «طلوع الإسلام» دعوت خود را شروع کرد. او منکر امور خارق‌العاده و معتقد به نظریه تکامل و لزوم تفسیر قرآن براساس داده‌های علمی بود. «تبویب القرآن، أنا و الرب و...» از نوشته‌های اوست (همان: ۴۷-۵۵). این فرقه در حال حاضر از فعال‌ترین فرقه‌های منکر سنت است (پرویز، ۱۹۷۸: ۱۶).

تعمیر انسانیت: جدیدترین فرقه منکر سنت در سال ۱۹۷۵م. به سرکردگی قاضی کفایت‌الله اعلام وجود کرد. او کوشید که همه منکران سنت را گردهم بیاورد، اما نتوانست. «القرآن و العقل، القرآن والعلم، تفسیر القرآن بالقرآن» از نوشته‌های اوست (الهی‌بخش، ۱۴۰۹: ۶۳). نخستین بار در شبه‌قاره، خطیب نور کهرجاکھی، دیدگاه‌های قرآنیون را در مورد نماز جمع‌آوری کرد (همان: ۳۷۸-۳۶۵).

۳- دیدگاه قرآنیون پیرامون زکات

قرآنیون درباره زکات اختلاف نظر دارند؛ اکثر آنان احادیث و روایات زکات را مورد نقد و رد قرار داده و شماری از آنان درباره آن تأمل کرده و کوشیده‌اند جایگزینی برای آنچه که مورد نقد قرار داده‌اند، ارائه دهند. نخست دیدگاه بارزترین شخصیت‌های این جریان را درباره زکات مطرح و سپس به نقد و بررسی آن خواهیم پرداخت.

۱-۳ دیدگاه عبدالله و پیروان بلاغ القرآن

عبدالله درباره نصاب زکات، زمان و جوب زکات و درباره اینکه آیا زکات در هر روز فرض است یا در هر ماه یا در هر نصف سال، چیزی به وضوح نگفته است و صرفاً درباره مقداری که دادن آن به فقرا و نیازمندان لازم است، سخن گفته است. از نظر ایشان زکات عبارت است از یک‌دهم مال خواه مال حاصل کار و تجارت باشد یا محصول زمین کشاورزی، دادن این یک‌دهم به‌عنوان زکات واجب است (جکرالوی، ۱۹۰۶، ج ۳: ۲۶).

پیروان بلاغ القرآن زکات را مورد نقد و رد قرار داده‌اند و کسانی را که زکات نمی‌دهند مشرک می‌خوانند؛ زیرا خدای تعالی فرموده است: «الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ؛ کسانی که زکات نمی‌دهند و آنان به آخرت ناباورند» (فصلت/ ۷). از نظر آنان زکات عبارت است از: اضافه و افزوده‌شدن با پرورش دادن و افزودن اموال فقرا و تغییر دادن حالت زار مستمندان به سعادت و خوشبختی، از طریق دادن اموالی از زکات به آنان به اندازه‌ای که بتوانند با آن بر مشکلات زندگی چیره شوند (جکرالوی، بی‌تا: ۲۱).

پیروان بلاغ القرآن درباره نصاب‌های رایج زکات گفته‌اند: «نصاب‌های فقهی زکات به یادآورنده نظام سرمایه‌داری است و هیچ ارتباطی با نظام قرآنی ندارد». همچنین در نقد آن گفته‌اند: «در محافل اسلامی معروف است که زکات یک‌چهارم است؛ اما چنین چیزی حقیقت ندارد و نیرنگ و فریبی است در حق فقرا. حقیقت آن است که مقدار زکات در حق سرمایه‌داران بین یک‌صدم تا یک‌سیصدم است؛ در چهل رأس گوسفند یک رأس گوسفند به نسبت ۲/۵ درصد لازم می‌شود و از چهل و یک تا صد و بیست، نسبت ۱۳ درصد قرش می‌شود. با اندازه‌گیری یک صد و بیستم و از صد و بیست و یک تا دویست، نسبت ۱ درصد می‌شود و از دویست تا سیصد، نسبت ۱۲ درصد قرش می‌شود با اندازه‌گیری یک صد و سی و هفتم». نصاب‌های

زکات گاو، شتر، طلا و نقره را به همین صورت نقد کرده‌اند (جکرالوی، بی تا: ۲۵). آنان دربارهٔ مقداری که دادن آن به‌عنوان زکات لازم است می‌گویند: به هنگام نبودن دولت اسلامی، مسلمانان مکلف هستند به جمع‌شدن در مسجد محله برای گزاردن نماز و به دادن یک‌دهم درآمد روز گذشتهٔ خود به رئیس خویش به‌عنوان زکات فرض تا رئیس آنان این مبلغ را در خزانهٔ بیت‌المال واریز کند و در راستای نشر و تبلیغ اسلام مصرف و بر فقرا خرج کند (همان: ۳۰).

۳-۱-۱- دلایل این دیدگاه

پیروان بلاغ‌القرآن برای اعطای زکات به این آیات استدلال کرده‌اند:

۱- خدای تعالی می‌فرماید: «إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ؛ و اگر صد نفر از شما بردبار باشند، بر هزار نفر از کافران -از آن روی که آنان گروهی هستند که در نمی‌یابند- چیره گردند» (انفال / ۶۵). در استدلال از این آیه گفته‌اند: بین بیست و دویست و صد و هزار چه نسبتی وجود دارد؟ در بین آن فقط نسبت ده است و بس؛ به همین سبب نصاب اجسام آدمیان در میدان جهاد و پایداری در برابر دشمن نسبت ۱۰ درصد خواهد بود و در آیهٔ ذیل معاملهٔ نصاب اجسام آدمیان و اموال تحت یک اصل قرار داده شده است: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ؛ خداوند از مؤمنان جان‌هایشان و اموالشان را به بهای آنکه بهشت آنان را باشد، خریده است» (توبه / ۱۱۱) و با این استدلال ثابت می‌شود که زکات اموال همانند زکات اجسام است و مقداری که دادن آن به‌عنوان فرض الهی لازم است یک‌دهم می‌باشد (جکرالوی، بی تا: ۲۹-۲۴).

۳-۲- دیدگاه خواجه احمدالدین و پیروان او

خواجه به نقد نصاب زکات و نقد شرط سپری‌شدن سال برای لزوم زکات پرداخته و گفته است: «گفته شده است که نصاب طلا ۷،۵ توله (۸۷/۴۷۹ گرم) و نصاب نقره ۵۲ توله (۶۱۲/۳۵ گرم) است. دربارهٔ نصاب شتر و گوسفند نیز چنین گفته شده است. در باره این نصاب‌ها به گونه‌ای سخن گفته شده که گویی این‌ها نصاب‌های نهایی هستند و هیچ سخنی نمی‌توان دربارهٔ آن‌ها گفت؛ اما چنین تعیینی امروزه جواب نمی‌دهد و متناسب با شرایط امروزی نیست و نمی‌توان در عصر حاضر به چنین نصاب‌هایی عمل کرد؛ هرچند در زمان‌های گذشته جواب می‌داد و تأمین‌کنندهٔ منافع آن دوران بود؛ زیرا امروزه ۷،۵ توله طلا معادل ۵۲ توله نقره نیست و بر اثر چنین تفاوتی انسان‌های حيله‌گر می‌توانند یکی از این دو جنس را با دیگری عوض کنند و از این طریق از دادن زکات فرار کنند... همچنین زیورات، جواهرات، اسب‌ها و الاغ‌ها زکات دارند. زکات کشت‌ها و میوه‌ها در همان روز برداشت داده شود؛ چنانکه خداوند تعالی فرموده است: «وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ (انعام / ۱۴۱) و به روز درویدنش حق آن را بدهید» (عرشی، ۱۹۷۵: ۱۱۴).

خواجه احمدالدین دربارهٔ زمان پرداخت زکات می‌گوید: «کسی که حقوق می‌گیرد، باید در روز دریافت حقوقش از او زکات گرفت... و نیازی نیست که یک سال منتظر ماند و چنین انتظاری فایده‌ای نیز دارد (همان: ۱۱۴).

پیروان خواجه از دیدگاهش در زکات تبعیت کرده و آرای وی را دربارهٔ زکات نشر دادند. «عبادالله اختر» شاگرد خواجه دربارهٔ زکات گفته است: «تقسیم رزق و روزی بر همهٔ افراد به اندازهٔ نیازشان و بدون آنکه اسراف‌ی سرزنند و براساس معیاری که متناسب با زندگی بیرونی افراد باشد، لازم است. سپس حفظ این توازن بر شورای مسلمانان واجب عینی است. با توجه به خواسته‌های زندگی و نوسان قیمت کالاها، شورا می‌تواند قوانین جدیدی دربارهٔ زکات وضع کند؛ به همین سبب است که قرآن نصاب زکات و مقدار لازم به هنگام ادای زکات را تعیین نکرده است. مقداری که امروزه برای پرداخت زکات رواج دارد، چیزی است که عمر بعد از رایزنی و مشاوره تصویب و اجرائش کرده است. به همین سبب چنین تعیینی، اجتهادی از عمر

بوده است. امروزه شورا کاملاً حق دارد که طبق اوضاع و احوال زمان و اقتضائات روزگار، نصاب زکات و مقداری را که پرداختش به‌عنوان زکات لازم است تعیین کند» (مجله البیان، ۱۹۵۱: ۲).

«سید مقبول» شاگرد دیگر خواجه می‌گوید: «چهار چیز بر مسلمانان واجب است: دو چیز در هر روز و دوتای دیگر در هر سال. دو فرض روزانه نماز و زکات و دو فرض سالانه حج و روزه هستند. زکات همانند نماز در هر روز ادا می‌شود و برای وجوب آن نه نصابی شرط است و نه گذشتن سال بر مال و نه وقت معینی برای ادای آن تعیین شده است» (مقبول احمد، ۱۹۵۲: ۱۷۲-۱۷۳).

۳-۳- دیدگاه پرویز

پرویز درباره زکات با تفصیل سخن گفته و صفحات زیادی از مجله و کتاب‌های خود را به شرح و توضیح برداشتی که از قرآن درباره زکات داشته، اختصاص داده است.

پرویز درباره زکات می‌گوید: ماده زکات از سه حرف «ز، ک، و» گرفته شده و به معنای رشد و نمو است. قرآن به دادن زکات چنین امر کرده است: «آتوا الزکاة: زکات بدهید». منظور از زکات این است که انسان دیگر با کالا و وسایل به گونه‌ای تجهیز شود که باعث توسعه و رفاه حال بیشتر او شود. زکات فریضه اساسی مؤمنان در قبال بشر است و با دادن مقداری تحقق می‌یابد که باعث توسعه و رفاه حال انسان شود و مواهب جسمانی و طبیعی انسان را پرورش دهد؛ به همین سبب در قرآن آمده است: «الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ؛ کسانی که اگر در زمین به آنان تمکن دهیم نماز بر پای دارند و زکات پردازند» (حج / ۴۱). در این آیه دادن زکات وظیفه دولت قرار داده شده است (الهی‌بخش، ۱۴۰۹: ۳۷۹).

پرسش مطرح شده این است که دولت چگونه می‌تواند به وظیفه دادن زکات عمل کند و این مسئولیت الهی خود را ادا کند؟ از اولویت‌های وظیفه دادن زکات این است که تمام ابزار تولید به دولت واگذار شود تا بتواند نیاز نیازمندان را تأمین و از این طریق توانایی‌ها و مواهب طبیعی و جسمانی مردم پرورش یابد و شکوفا شود.

افزون بر موارد بالا، برای کاسب، اندوختن بیش‌ازحد نیاز جایز نیست و او مکلف است که اموال اضافی را به دولت بدهد تا دولت از آن به اندازه نیازش برای پرداخت زکات بردارد. برای تحقق همین هدف است که قرآن نصاب و مقدار زکات را مشخص نکرده است. مبنای میزان پرداخت زکات مقداری است که با آن نیاز و خواسته‌های اوضاع معیشتی انسان تأمین و برآورده شود، به همین سبب است که می‌بینیم قرآن به دادن اموالی به دولت -که از نیاز افراد بیشتر است- امر می‌کند تا دولت بتواند به وظیفه توسعه خود عمل کند؛ چنان که خداوند می‌فرماید: «وَيَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ» (بقره / ۲۱۹) و از تو می‌پرسند: چه چیز انفاق کنند. بگو: افزون بر نیاز خود را. خداوند نشانه‌ها را این چنین برای شما روشن می‌سازد، باشد که شما اندیشه کنید» (پرویز، ۱۳۷۳، ج ۱: ۱۵۳-۱۵۱ و ج ۲: ۲۸۸-۲۸۷).

دیدگاه قرآنیان درباره زکات را می‌توان در چهار محور زیر خلاصه کرد.

۱- مقدار زکات نزد بنیانگذار فرقه اهل‌الذکر و قرآن و پیروان فرقه بلاغ‌القرآن، دادن یک‌دهم از اموال نقد و محصولات کشاورزی است.

۲- مقدار زکات نزد متأخران قرآنیان، اموالی است که از نیاز اضافه باشد.

۳- زکات به هیچ وجه نصابی ندارد.

۴- نزد پرویز و پیروان بلاغ‌القرآن هرگاه دولت فقط براساس قرآن حکومت کند، وظیفه پرداخت زکات از افراد به دولت منتقل می‌شود.

۴- نقد و بررسی دیدگاه‌ها پیرامون زکات

برخی از افکار و شبهات قرآنیون مانند نظریه تحویل ابزار تولید به دولت و ایده ادای زکات در هر روز ارزش نقد را نداشته و با اندک تأملی برای خواننده حل می‌شوند؛ زیرا معتقدان این دیدگاه برای اثبات ادعایشان هیچ دلیلی از قرآن ارائه نکرده‌اند و پاره‌ای از ادعاهای آنان دروغ آشکار است؛ مثل ادعای تعیین نصاب زکات از طریق شورای دوران عمر و فقها، زیرا نصاب‌های زکات شتر، گاو، گوسفند، طلا و نقره با تواتر از رسول الله (ص) ثابت است. این فرمان را عمر اجرا کرده و فقها روایت کرده‌اند؛ بنابراین نقد را در نکات چهارگانه ذکر شده بالا متمرکز می‌کنیم.

۴-۱- نقد نظریه وجوب عشر در اموال

کسانی که به وجوب عشر در اموال و امثال آن معتقدند، هیچ دلیل قطعی از قرآن ارائه نکرده‌اند. ایشان با گفتن چنین سخن مطلق، شخص را سرگردان می‌کند که آیا زکات محصولات غیرکشاورزی همانند زکات محصولات کشاورزی است که به هنگام جمع کردن و بازدهی طرح‌های اقتصادی لازم می‌شود یا با آن فرق می‌کند؟!

به همین سبب دیدگاه بنیانگذار فرقه اهل الذکر و القرآن درباره پرداخت این رکن مهم اسلام مبهم و مجمل است! همچنین استنباط وجوب عشر از این آیه درست نیست: «وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ مَابَلَّغُوا مَعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ؛ و کسانی که پیش از آنان بودند، وحی ما را دروغ انگاشتند و به یک‌دهم آنچه به آنان داده بودیم، نرسیده‌اند. آنگاه رسولانم را دروغگو انگاشتند، پس بنگر کیفر من چگونه است؟» (سبأ/ ۴۵) و چنین استدلالی از آیه تحریفی آشکار در معنای آیه است؛ زیرا جمله «مَعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ»، به این معنا نیست که گذشتگان عشر اموال را ندادند؛ بلکه اشاره دارد به اینکه مشرکان مکه یک‌دهم نیرو، نعمت و طول عمر گذشتگان را ندارند، با وجود این خداوند آنان را مؤاخذه کرد و داشته‌های آنان به دادشان نرسید؛ بنابراین آیه از ضعف و ناتوانی مشرکان دوران نزول قرآن سخن می‌گوید و اعلام می‌کند که این‌ها به یک‌دهم گذشتگان «نیرومند» نمی‌رسند. افزون بر آن سیاق و سباق آیه حتی اشاره‌ای به زکات ندارد، چه رسد به تعیین دقیق مقدار زکات. علامه طبرسی در تفسیر این آیه گفته است: «و مَابَلَّغُوا مَعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ؛» ابن عباس و قتاده گویند: یعنی ای محمد به قوم تو یک‌دهم نیرو و فراوانی مال و طول را که ما به پیشینیان داده بودیم نرسیده، پس خدا هلاک کرد ایشان را (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲: ۲۸۶). علامه طباطبایی در تفسیر این آیه گفته است: «و كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ مَابَلَّغُوا مَعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ؛ دو ضمیر جمع اولی «قبلهم» و دومی «بلغوا» به کفار قریش و پیروانشان برمی‌گردد و ضمیر جمع سومی و چهارمی به کسانی که قبل از ایشان بودند و واژه «معشار» به معنای یک‌دهم و واژه «نکیر» به معنای انکار است که مراد از آن در آیه شریفه لازمه انکار است، نه خود آن و لازمۀ انکار همان عذاب است و معنای آیه این است: «کسانی که قبل از کفار قریش از امت‌های سابق بودند و کفار قریش ده یک آن‌ها نیرو و شوکت ندارند، وقتی فرستادگان مرا تکذیب کردند، دیدید که چگونه به عذاب خود گرفتارشان کردم، دیگر گرفتاری قریش برای ما کاری ندارد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۶: ۵۸۵).

۴-۲- نقد دیدگاه کسانی که مقدار زکات را اموال اضافی می‌دانند

صاحبان دیدگاه مطرح شده، به این آیه استدلال کرده‌اند: «وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ» (بقره/ ۲۱۹)؛ «و از تو می‌پرسند: چه چیز انفاق کنند؟ بگو: افزون بر نیاز خود را» و معتقدند که مطابق با این آیه، آنچه که اضافه از نیاز انسان باشد، مال زکات به‌شمار می‌آید. چنین تفسیری از آیه بی‌سابقه و چیز جدیدی نیست؛ زیرا امام رازی نقل کرده است که مفسران در مقصود این آیه اختلاف نظر دارند: شماری مصداق این آیه را انفاق واجب و عده‌ای مصداق آن را انفاق نفلی دانسته‌اند. کسانی که انفاق واجب را مصداق این آیه قرار داده‌اند، دو دیدگاه دارند:

۱- ابومسلم گفته است: امکان دارد که منظور از عفو زکات باشد که اینجا به صورت مجمل ذکر شده و شرح و توضیحش در سنت آمده است.

۲- این حکم قبل از نزول آیه صدقات بوده است؛ در آن هنگام مردم مکلف بودند که از دست‌رنج خود به اندازه کفاف‌شان بردارند و باقی‌مانده را بدهند، سپس این آیه با آیه زکات منسوخ شد. مطابق با این نظر، آیه ذکرشده منسوخ است (رازی، بی تا، ج ۶: ۴۹).

علامه طبرسی نقل کرده که امام محمدباقر علیه‌السلام فرمود: حکم این آیه با آیه زکات نسخ شد و «سدی» نیز همین را گفته است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲: ۲۸۹).

دانشمندان پیشینی که زکات را مصداق این آیه دانسته‌اند به اجماع آیه «العفو» را به دو صورت توجیه کرده‌اند:

۱- عمل به این آیه مقید به بیان سنت است.
 ۲- این آیه با آیات زکات منسوخ شده است؛ اما نزد قرآنیان حکم این آیه همچنان باقی است و منسوخ نشده است؛ زیرا آنان نسخ و نیز سنت را قبول ندارند.

با مراجعه به سیاق و سباق آیه، فضایی که در آن آیه سخن گفته است و مفردات آن مشخص می‌شود که این آیه به بذل و بخشش مستحب بر نیازمندان تشویق می‌کند نه به فریضه زکات؛ زیرا:

اولاً: جمله «ینفقون» نشان می‌دهد که پرسشگران جمعی از خیرین و مددکارانی هستند که به صدقه بر برادران فقیر خود و به بذل و بخشش بیشتر از آنچه خداوند بر آنان فرض کرده است، علاقه دارند؛ خداوند در پاسخ به آنان فرموده است که خرج کنید هر آنچه را از نیازتان بیشتر است و به انفاق آن خرسند و راضی هستید؛ زیرا اگر هدف بیان فریضه زکات بود، آنان با این شیوه آسان و مجمل مورد خطاب واقع نمی‌شدند.

ثانیاً: فعل «ینفقون» اشاره دارد به اینکه پرسش آنان درباره انفاق بوده است. پیداست که انفاق با زکات فرق می‌کند و حکم آن با توجه به مستحقان گاه واجب است، گاه مستحب و گاه مباح.

ثالثاً: اگر فریضه زکات هدف آیه بود، با صراحت ذکر و مقدارش مشخص می‌شد؛ زیرا سوره بقره از سوره‌هایی است که در اواخر حیات رسول‌الله (ص) نازل شده است.

با توجه به این دلایل، راجح آن است که هدف از نزول این آیه بیان نفقه نفلی است و چنین نفقه‌ای دارای هیچ قید و شرطی نیست.

بی‌تردید چگونگی دریافت حقوق و دستمزد افراد متفاوت است؛ عده‌ای به صورت روزانه دریافت می‌کنند و بعضی به صورت هفتگی و شماری هم به صورت ماهیانه. خواهی با این ایده اشاره دارد به گرفتن زکات در هر روز به صورت حقیقی یا علی‌الحساب. نکته قابل توجه در اظهارات خواهی درباره زکات این است که ایشان مقداری را که گرفتنش به عنوان زکات لازم است، تعیین نکرده است و فقط درباره مقداری که شخص برای خود بردارد، اظهار نظر کرده و گفته است: چنین شخصی از حقوق و دستمزد خود به اندازه کفاف و برآوردن نیازهایش برای خود بردارد. گویی ایشان با این اندازه‌گیری اشاره دارد به اینکه مالی که از حد کفاف و نیازها اضافه باشد، به عنوان زکات گرفته شود.

۴-۳- نقد دیدگاه کسانی که به نبودن نصاب برای زکات معتقدند

اگر بپذیریم که قرآن تنها منبع قانون‌گذاری اسلامی است، دیدگاه نبودن نصاب برای زکات صحیح و چنین دیدگاهی غیرقابل نقد خواهد بود؛ اما مسلمانان اجماع دارند که دومین منبع قانون‌گذاری در اسلام سنت است و فقط قرآنیان هستند که منکر چنین جایگاهی برای سنت هستند. علامه طبرسی گفته است: دانستن مشروح نماز و زکات احتیاج به بیان پیامبر دارد تا او از راه وحی خصوصیات و عدد رکعات نماز و مقدار نصاب زکات و امثال فراوان آن را بفهمد و به مردم بفهماند و بیان کند (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱: ۲۴).

با مراجعه به احادیث درمی‌یابیم که تعداد زیادی از احادیث به تبیین و تعیین هر یک از جزئیات زکات پرداخته است؛ مثل نصاب، مقدار زکات، زمان و وجوب زکات. در ذیل برخی از این احادیث نقل می‌شود:

الف) در صحیحین روایت شده که رسول‌الله (ص) فرمود: «لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ، وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ دُونِ صَدَقَةٍ، وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ؛ در کمتر از سق (هر سقی ۲۱۲/۲۸۰ کیلوگرم است) زکات لازم نیست، در کمتر از پنج شتر زکات لازم نیست، در کمتر از پنج اوقیه (هر اوقیه ۱۲۲/۴۷۲ گرم است) زکات لازم نیست» (بخاری، ۱۴۰۰، ج ۲: ۱۱۱؛ نیشابوری، ۱۴۲۰، ج ۱: ۶۶).

ب) حضرت علی (ع) روایت کرده است که رسول‌الله (ص) فرمود: «إِذَا كَانَتْ لَكَ مِثْنَا دَرَاهِمٍ، وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ، فَفِيهَا خَمْسَةٌ دَرَاهِمٍ، وَ لَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ - يَعْنِي فِي الذَّهَبِ - حَتَّى يَكُونَ لَكَ عَشْرُونَ دِينَارًا، فَإِذَا كَانَ لَكَ عَشْرُونَ دِينَارًا، وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ، فَفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ، فَمَا زَادَ، فَحِسَابِ ذَلِكَ؛ اگر دویست درهم داشته باشی و یک سال بر آن بگذرد، در آن پنج درهم به‌عنوان زکات لازم است. در طلا چیزی بر تو لازم نیست تا آنگاه که به بیست دینار برسد. هرگاه بیست دینار داشتی و یک سال بر آن گذشت، در آن نصف دینار به‌عنوان زکات لازم می‌شود، در بیشتر از آن به همین صورت زکات لازم می‌شود» (ابوداود، بی‌تا، ج ۱: ۲۸۸).

ج) ابن عمر روایت کرده که رسول‌الله (ص) فرمود: «لَيْسَ فِي مَالِ الْمُسْتَفِيدِ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ؛ در مال به‌دست‌آمده زکات لازم نیست، تا آنگاه که یک سال بر آن بگذرد» (ابن عمر، ۱۹۶۶، ج ۲: ۹۰).

د) هنگامی که ابوبکر انس را برای گردآوری اموال زکات به بحرین فرستاد، در نامه‌ای به ایشان درباره تعیین نصاب شتر و گوسفند نوشت: «هَذِهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ این صدقه لازمی است که رسول‌الله (ص) به آن امر کرده است» (ابن حجر، ۱۳۸۰، ج ۳: ۲۱۷).

ه) سالم بن عبدالله از پدرش روایت کرده است که رسول‌الله (ص) فرمود: «فِيمَا سَقَّتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْ كَانَ عَشْرِيًّا الْعُشْرُ، وَمَا سَقَى بِالنُّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ؛ در محصولاتی که با آب آسمان و چشمه‌ها آبیاری شده‌اند و در محصولات زمین‌های دیمی یک‌دهم لازم و در محصولاتی که با شتر آبیاری شده‌اند، یک‌بیستم لازم است» (بخاری، بی‌تا، ج ۲: ۱۳۳).

۴-۴- نقد دیدگاه معتقدان به توزیع اموال زکات توسط دولت

قرآنیون برای توزیع اموال توسط دولت بین مردم به این آیه استدلال کرده‌اند: «الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (الحج/ ۴۱) کسانی که اگر در زمین به آنان تمکن دهیم نماز بر پای دارند و زکات پردازند و به کار پسندیده فرمان دهند و از کار ناپسند بازدارند و سرانجام کارها خدا راست». و گفته‌اند که منظور از تمکین دولت و حکومت است. مکلف‌بودن دولت اسلامی و حاکم مسلمان به ادای زکات، امری مسلم است و با قرآن، سنت و عمل رسول‌الله (ص) و صحابه ثابت است. همچنین مطابق با دلایل قرآن و حدیث، هر یک از افراد مسلمان ملزم و مکلف به دادن زکات است.

استدلال از این آیه برای تملک دولت بر وسایل تولید، یک ایده کمونیستی است و خارج از معنا و مفهوم آیه است. می‌توان «إِيتَاءَ الزَّكَاةِ» را به این معنا دانست که دولت اسلامی و حاکم مسلمان به دادن زکات مکلف است؛ زیرا حاکم مسلمان به اقامه و اجرای قوانین اسلامی ملزم است؛ همچنان که ابوبکر در نبرد با کسانی که زکات نمی‌پرداختند، این گونه عمل کرد و این هیچ منافاتی با فرض عین‌بودن زکات بر هر فرد مسلمان ندارد. به فرض آنکه قبول کنیم، پرداخت زکات یکی از وظایف دولت قرآنی است، چنان‌که این فرقه معتقد است، آیا در تاریخ اسلام و از زمان بعثت رسول‌الله (ص) تا زمان ما چنین حکومتی یافت شده است؟! حقیقت آن است که پرداخت زکات توسط دولت به مردم هیچ‌گونه وجاهت قانونی و شرعی ندارد.

۵- نتیجه

قرآنیون همان گونه که در مورد بسیاری از مسائل مانند: نماز و روزه رأی‌گروی در دیدگاه‌هایشان نمود پیدا کرده است، در باب زکات نیز گرفتار رأی‌گروی در استخراج تفصیل شرعی از قرآن شده‌اند. در رویکرد مزبور نصاب شرعی زکات، یک‌دهم در عموم اموال، زراعت‌ها و صنایع تلقی شده و چنین گفته شده که خداوند در آیه ۶۵ انفال نسبت تعداد مجاهدان مؤمن را به کفار، یک‌دهم در نظر گرفته و در آیه ۱۱۱ توبه از جهاد با مال در کنار جهاد با جان و بدن یاد کرده است؛ از این‌رو، در مال هم نصاب شرعی زکات که نوعی انفاق و هزینه‌کردن است، یک‌دهم خواهد بود. این برداشت نادرست از آیات قرآن دال بر نگرش افراطی این جریان به نقش عربیت زبان قرآن در تفسیر یا همان (اعتماد به لغت عربی در شرح مفردات) است. قرآنیون در پرتو این نگرش، عمده حقایق شرعی و مصطلحات خاص قانونی قرآن از جمله زکات را انکار کرده‌اند. قابل توجه است که مصطلحات مزبور در فرهنگ عرب‌ها و ادیان پیشین سابقه داشته و به‌رغم آن، کیفیت آن‌ها در شریعت اسلامی متمایز بوده است؛ از این‌رو پیامبر(ص) روش عملی خود را در تکالیفی مانند زکات، نماز و... الگوی مؤمنان شمرده است.

۶- منابع

قرآن کریم.

- ابن حجر، احمد بن علی. (۱۳۸۰). فتح الباری شرح صحیح البخاری، قاهره: مکتبه السلفیه.
- ابن زکریا، ابوالحسین احمد بن فارسی. (۱۴۰۴). معجم مقاییس اللغه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- ابن عمر، علی. (۱۹۶۶). سنن الدار قطنی، قاهره: طبع دارالمحاسن.
- ابن قتیبه، عبدالله. (۱۴۰۵). تأویل المختلف الحدیث، بیروت.
- ازدی، ابوداود بن سلیمان اشعث. (بی‌تا). سنن ابی داود، بیروت، دارالفکر.
- اعظمی، محمد مصطفی. (۱۹۶۶). دراسات فی حدیث النبوی الشریف و تاریخ تدوین، ریاض: مطابع الرياض.
- بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۴۰۰). الجامع الصحیح، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
- پرویز، غلام احمد. (۱۳۷۳ق). قرآنی فیصلی، لاهور: مطبعه اشرف.
- پرویز، غلام احمد. (۱۹۷۸). قرآنی قوانین، ط ۲، لاهور: مطبعه علمی برنتک.
- توسلی، محمد اسماعیل. (۱۳۸۶). زکات و اثر آن بر رشد و توسعه اقتصادی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جکوالوی، عبدالله. (۱۹۰۶). ترجمه القرآن بآیات الفرقان، مطبع اسلامیه ستیم: لاهور.
- جکوالوی، عبدالله. (بی‌تا). مسأله الزکات، اداره بلاغ القرآن، نشر الاداره.
- خاکپور، حسین. (۱۳۹۱). جریان‌های نوگرا در شبه‌قاره هند، مطالعات شبه‌قاره، ۴(۱۱).
- خاکپور، حسین؛ ظل‌ناروئی، عبدالمجید؛ رضوی‌دوست، غلامرضا. (۱۳۹۶). نقد و بررسی آراء قرآن‌گرایان شبه‌قاره در مورد نماز، مطالعات شبه‌قاره، ۹(۳۰).
- خضری، محمد. (۱۳۷۳ق). تاریخ التشریح الاسلامی، قاهره: مطبعه الاستقامه.
- خطیب‌بغدادی، احمد بن علی. (۱۳۹۵). تقیید العلم، تحقیق: یوسف المرعشلی، بیروت: دارالاحیاء السنه النبویه.
- رازی، فخرالدین. (بی‌تا). التفسیر الکبیر، ط ۲، طهران: نشر دارالکتب العلمیه.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۷۳ق). مفردات الفاظ قرآن، مرتضوی، تهران.
- سباعی، مصطفی. (۱۴۰۵). السنه و مکاتنها، بیروت: المکتب الاسلامی.
- سجستانی، ابوداود سلیمان بن اشعث. (۱۴۱۰ق). السنن، بیروت، دارالفکر.

- شاطبي، ابراهيم بن موسى. (١٤٢٣). *الموافقات في اصول الشريعة*. بيروت: دارالكتب العربي.
- شافعي، محمد بن ادريس. (١٤٠٣ق). *كتاب الام*. بيروت: دارالفكر.
- صبحي، منصور احمد. (٢٠٠٦). *القرآن و كفى مصدر التشريع الاسلامي*. بيروت: مؤسسه الانتشار العربي.
- طباطبائي، محمدحسين. (١٣٧٤). *الميزان*. ترجمه سيد محمدباقر موسوي، قم: جامعه مدرسین.
- طبرسي، فضل بن حسن. (١٣٧٢). *مجمع البيان في تفسير القرآن*. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
- طريحي، فخرالدين. (١٤٠٨ق). *مجمع البحرين*. دفتر نشر و فرهنگ اسلامي، بی جا.
- عبدالباقي، محمد فؤاد. (١٣٧٤). *معجم المفهرس لألفاظ القرآن الكريم؛ بحاشية المصحف الشريف*. ١ ج. تهران: اسلامي.
- عرشي، محمدحسين. (١٩٧٥). *قرآن سی قرآن تک*. لاهور: مطبعه نامی.
- مجله البيان. (١٩٥١). لاهور: الامر تسريه.
- مزرعه، محمود محمد. (٢٠٠٥). *شبهات القرآنيين حول السنة النبوية*. متدی التوحيد.
- مقبول احمد، سيد. (١٩٥٢). *مطالعه الحديث*. اله آبادهند، مكتبه عباس.
- نیشابوری، مسلم. (١٤٢٠ق). *صحيح مسلم*. بيروت: دار إحياء التراث العربي.
- الهی بخش، خادم حسين. (١٤٠٩). *القرآنيون و شبهاتهم حول السنة الطائف*. مكتبة الصديق.